UNDERGROUND ŞI AVANGARDISM
Underground and Avangardism

Dumitru-Mircea BUDA[1]

Abstract

As the entire generation to which he belongs - the one of the first postwar years - Alexandru Lungu participates, inevitably, in a kind of alternative project of Romanian literature. One in which the aesthetic consequences of the massive synchronizations of the interwar period (culminating with the first avant-garde waves) were to exert their effects on the entire literary field, and the creative destinies of the young people unfolded in the last years of the Second World War would exploit to the last consequences of the paradigm of modernity. By them, and by those who could have followed them, it was natural for Romanian literature to finally be imprinted with an authentic European trajectory, somewhat guaranteed by the freshness and speed of assimilation of a Central Eastern European culture young, with a special identity (an original Latvian-Slav-Levantine alloy with antennas connected to Central Europe vigorously).

Keywords: Romanian literature, synchronizations, modernity, underground, avangardism.

Ca întreaga generație din care face parte – cea a primilor ani postbelici – Alexandru Lungu participă, inevitabil, la un fel de proiect alternativ al literaturii române. Unul în care consecințele estetice ale sincronizărilor masive din interbelic (culminând cu primele valuri avangardiste) urmau să își exercite efectele asupra întregului câmp literar, iar destinele creatoare ale tinerilor debutați în ultimii ani ai celui de-al doilea război mondial aveau să exploateze până la ultimele consecințe paradigma modernității. Prin ei, și prin cei care ar fi putut să le urmeze, era natural ca literaturii române să i se imprime, în sfârșit, o traiectorie europeană autentică, garantată, oarecum, de prospețimea și viteza de asimilare a unei culturi Central-Est-europene tinere, cu o identitate fără îndoială specială (un original aliaj latino-slavo-levantin cu antene racordate energic la Europa Centrală).

O simplă enumerare a numelor care pot fi asociate acestei generații – „generație pierdută" cum i s-a spus, cu o sintagmă pe care Alexandru Lungu o găsea prea excesivă – creează așadar nostalgii ce se revarsă într-o nemărturisită fantasmă a unei literaturi române ocolite de tragedia proletcultistă, de cenzură, de degradantul delir al dictaturii ceaușiste, de compromisurile morale, soluțiile de supraviețuire prin rezistență interioară, subversivitatea, disidența și formele estetizate ale protestului. Nostalgia are, fără îndoială, un puternic reflex vindicativ, pornit din șocanta diferență de nivel dintre literatura post-avangardistă pe care o sufocă proletcultismul și retardul cultural major pe care acesta îl impune. S-a vorbit suficient de mult și de dramatic despre acest moment fatal, ale cărui consecințe au fost percepute invariabil drept catastrofice. Și fără îndoială că au fost astfel, dar mai degrabă pe termen scurt.

Prelungirea abuzivă a fantasmei culturale la care mă refer nu poate fi avantajoasă. Ea explică și epuizează un context socio-politic, istoricizat, dar riscă perpetuarea unei

[1] Assistant Prof. PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu-Mureș

BDD-A28190 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-09 11:31:19 UTC)

viziuni fataliste şi întrucâtva simplificatoare. În orice caz, mizând excesiv pe evidenţe şi ignorând geografia non-explicită, underground, „geografia secretă", pentru a-l parafraza pe Cornel Ungureanu, a fenomenului cultural românesc din secolul trecut. Fără îndoială că nu poate fi decât dificil să gândeşti destinul literar al lui Alexandru Lungu, ca şi al lui Alexandru Vona, Pavel Chihaia, Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Virgil Ierunca, Paul Păun, Constant Tonegaru, pe acela al lui Blaga sau al cerchiştilor sibieni ş. a. (într-o serie spontan şi aleatoriu definită de nume supuse aceleiaşi fatalităţi istorice) fără a constata efectele biografice şi bibliografice ale totalitarismului asupra lor. Cele mai grave - epurările, condamnările şi exterminarea programată – nu vor fi niciodată suficient condamnate pentru monstruozitatea prin care au fost posibile. Dar ceea ce a fost traumatic pentru o lume românească supusă torturii şi dezumanizării, căreia i s-au distrus sistematic elitele şi, cu ele, identitatea modernă, europeană, nu se traduce invariabil prin traumă în literatură.

Suntem tentaţi să citim literatura scrisă sub totalitarism şi literatura care urmează unei dictaturi cu suspiciunea că sistemul de constrângeri pe care a trebuit să-l înfrunte a produs daune majore calităţii estetice şi orizontului de semnificaţii a textelor, ancorându-le în concreteţea epocii, în datele ei fatale. Nenumărate studii au revelat indisolubila relaţie a literaturii române din comunism cu un cod politic şi etic, în lipsa căruia s-ar produce o decontextualizare cu urmări dramatice. Un fel de teamă că, în lipsa cifrului politic, tot destinul literaturii române scrise în sau din afara comunismului nu s-ar putea susţine suficient estetic, funcţionează, încă, uneori nemărturisit, în perspectivele pe care le avem asupra trecutului şi a reprezentării lui în prezentul imediat.

Cred aşadar în necesitatea unei detensionări a modului în care ne raportăm la tabloul literaturii române din a doua jumătate a secolului trecut. E foarte posibil ca aceasta să fi şi început să se producă, mai ales în ultimul deceniu, când mare parte din pasiunile post-traumatice şi obsesiile inevitabile au început să se estompeze. În lipsa lor, generaţia născută după 1990 poate privi înapoi cu o detaşare benefică, de la o distanţă necesară unei evaluări adecvate, spre generaţia unui poet ca Alexandru Lungu, înţelegând de îndată sensul celor două cezuri ale scrisului său - prima, după ce excepţionalul său volum de debut, *Ora 25*, e interzis şi dat drept exemplu de literatură „decadentă, afectată de morbul putreziciunii" de către propaganda proletcultistă, a doua după scurta perioadă de timidă revenire cu volume de versuri (1968-1973), instalată în primul deceniu al exilului în Germania. Netransformând, însă, aceste cezuri în subiect propriu-zis al interpretării şi constatând metamorfozele poeziei lui, trecută, din experienţa post-avangardistă, ireverenţioasă şi spectaculară, a volumului de debut – citit în cenaclul lui Vladimir Streinu şi premiat în manuscris – înspre o poetică a melancoliei, elegiacă şi misterioasă, în afinitate structurală cu Lucian Blaga şi explorând înfiorată un cosmos crepuscular, hieratizat şi reinvestit cu ipoteza epifaniei.

Destinul lui Alexandru Lungu e, în fond, una dintre alternativele, aparent limitate, care se ivesc sub orizontul sumbru al totalitarismului: el nu emigrează imediat, în primii ani postbelici, aşa cum fac numeroşi alţi colegi de generaţie, dar şi interbelici deja consacraţi care îşi vor redefini identităţile în spaţiul cultural occidental (printre cazurile

BDD-A28190 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-09 11:31:19 UTC)

radicale de metamorfoză în exil numărându-se, firește, Cioran și Ionescu), ci alege, mai întâi, soluția rezistenței interioare, excluzând însă total orice manifestare publică. Aceasta echivalează cu tăcerea editorială – nu și cu renunțarea la creație. Trauma totalitarismului provoacă o mutație majoră în poezia lui Alexandru Lungu, care își definește, practic, o identitate și o individualitate subtil elaborată dintr-o descendență post-simbolistă, turnată într-un dialect poetic sacerdotal, de o ceremonialitate tainică, explorând esențialitatea limbajului și puritatea unei frumuseți redescoperite a lumii. Portativul viziunii poetice are în armură o simbolistică a irealității, a impoderabilului și fragilității, în care criticii văd, pe drept cuvânt, reflexul istoriei opresive, dar izbuteşte să stabilească, până la urmă, mărcile dominante ale lirismului acestui poet de mare rafinament al notației.

Mutația din avangardism e, însă, mai degrabă o metamorfoză spectaculoasă, pentru că Alexandru Lungu își păstrează, de fapt, permanent, un concept al culturii ce provine din acesta. Dacă viziunea și expresia renunță la fronda și iconoclasmul debutului în favoarea unei formule poetice aparent conservatoare, calofilă și ritualică, rostind metafore austere despre cartografia secretă a lumii, întreaga administrare a poeziei lui, de la opțiunile editoriale exclusiviste la ritmicitate și concepție, să-i spunem, vizuală, a volumelor, e de sorginte avangardistă. Mai întâi, evidenta tentă de recuperare a unui sincretism originar, pierdut, al artei – pe care dublarea poemelor cu o grafică întru totul aparte, adevărată operă minuțioasă de caligrafie, și culorile vii ale plachetelor scoase în regie proprie o mărturisesc. Apoi, însuși acest concept de plachetă realizată în atelierul propriu, ca replică artistică la automatizarea uniformizant-alienantă a tiparului, cu inserturi de grafică inedite, așa încât exemplarele sunt personalizate iar tirajele – ca, odinioară, cele ale efemeridelor avangardiste – sunt explicit confidențiale (există, pe ultima filă a acestor bijuterii autografe, detalieri minuțioase ale tipurilor de exemplare realizate și a destinațiilor lor) e operă de avangardist.

Nu diferit stau lucrurile cu ineditul experiment editorial, realizat în aceeași manieră, al reviste *Argo*, intrată într-o mitologie contemporană a exilului, în paginile ei imperativul de coeziune prin cultură al diasporei românești fiind, de fapt, îndeplinit tot printr-un concept exclusivist-avangardist de publicație aproape exclusiv *hand-made*. Revista, își amintesc prietenii poetului (între ei, Dan Dănilă, în numărul 7-8/2009 al revistei *Limba Română*, într-o caldă evocare, intitulată *Veșnicul argonaut*) era trimisă personal numai celor care o solicitau și deveneau, de cele mai multe ori, colaboratori.

Diferențele de opțiune ca discurs și prezență culturală ale lui Alexandru Lungu, se văd cu claritate, față de trend-ul general al scriitorilor români, și în experiența exilului. După ce poezia lui evoluase pe o linie oarecum subterană canonului oficial-estetic din timpului „dezghețului cultural" din țară, având o formulă personală, poate, de evaziune și salvare a identității creatoare, exilul e lipsit total de orice gesticulație protestatară, de conotații politice, de tendințe revanșarde. Absențe care ar putea părea paradoxale în cazul unui poet marginalizat în țară și care optează, după spulberarea ultimelor iluzii de liberalizare din anii șaizeci, pentru soluția exilului. În parte, izolarea în estetic a lui Alexandru Lungu, atât în anii românești ai existenței sale cât și în aceia ai exilului, e

BDD-A28190 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-09 11:31:19 UTC)

motivată şi prin dublarea, la fel de paradoxală, a vocaţiei lui poetice cu aceea ştiinţifică, în domeniul medicinei. Într-un mod aproape miraculos, în orice caz rarisim, cariera de medic endocrinolog a acestuia e absolut prestigioasă, incluzând publicarea de studii în domenii de nişă, fără îndoială incitante (despre bioritmurile endocrine şi biometeorologice), dar şi o îndelungată activitate de practician, mai ales în anii exilului. Nu e, deci, un caz de scriitor pentru care literatura e unica versiune existenţială, în afara căreia propria identitate e de neconceput, iar opresiunea şi restricţiile provoacă reacţii mult mai virulente de opoziţie. Dar are, totodată, blocajele şi trăieşte patologia dezrădăcinării ca scriitor, aculturaţia provocându-i a doua etapă de tăcere după ce emigrează şi conducând, după cum se poate cu uşurinţă observa din energia proiectelor lui culturale şi din altitudinea ceremonială a dicţiunii poemelor lui sau din simbolismul elevat al graficii pe care o semnează, la o ancorare protectoare a identităţii în edificiul limbii române şi a unui limbaj artistic perceput drept specific.

Răspândită în câteva zeci de plachete puse în circulaţie de autor şi strânsă, selectiv, în câteva volume cu caracter antologic, incluzând şase volume, ulterioare debutului, publicate în ţară în intervalul 1968-1973 (*Dresoarea de fluturi, 1968, Timpul oglinzilor, 1968, Altceva decât umbra, 1969, Ninsoarea neagră, 1970, Poeme, 1971, Armura de aer, 1973*), poezia lui Alexandru Lungu e, finalmente, editată în formă completă, definitivă, la Editura Vinea, unde mai apar, în 2006 şi 2008, şi două volume semnificative – *Zăpezile de niciodată* şi *Îngerul şi îngera*. Numai că demersul editorial, să spunem, canonizant, consacrator, prin ediţii antologice şi definitive, al poeziei lui, e dublat până în ultimul moment de ediţii exclusiviste, caligrafice, de superbă finețe grafică, aşa cum e *Clepsidra oarbă* din 2008, inserând în corpusul de poeme încântătoare cromografii pictate. Exemplare inedite, personalizate pentru destinatar, tiraje confidenţial-simbolice (*Clepsidra oarbă* e scoasă în 111 exemplare), coperte în culori vii şi pagini impregnate de aromele culorilor tempera – aduc la perfecţiune o lucrare de stil şi nobleţe, de paradoxal elitism evoluat dintr-o acută, avangardistă, căutare a individualităţii ca soluţie în amalgamul uniformizant şi mecanizat al lumii contemporane.

Ceea ce părea un construct poetic şi cultural subversiv, cumva regretabil, pentru că ar fi nimic altceva decât opţiunea nenaturală a unui destin de postavangardist, devine un *modus scribendi* absolut original, care face din Alexandru Lungu un poet şi un artist inconfundabil. Revenind la o idee sugerată anterior, poetica lui Alexandru Lungu realizează, în subteranele istoriei literaturii române sub comunism, relaţii însă insuficient revelate cu sensibilităţi revolute din epoca primului modernism românesc – exploatând spre o esenţializare filosofică viziunile simboliste şi legându-le, neaşteptat, de un soi de postexpresionism tratat în cheie profetică, din care nu lipsesc revelaţii ale degradării şi morţii şi sunt descoperite resurse încă nesecate de vrajă şi sacralitate. Într-un fel, poezia lui Alexandru Lungu traversează, ca un duct comunicant, underground-ul poeziei româneşti de sub comunism, irigând sectoare ale celui de-al doilea modernism şaizecist şi revărsând, în relieful postdecembrist, un tip de sensibilitate şi atitudine poetică, de viziune mistică şi oraculară, profetică, a lumii, care intră în dialog cu neoexpresionismul optzeciştilor sau cu

BDD-A28190 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-09 11:31:19 UTC)

cel al poeților din generația 2000. Experimentele lui editoriale avangardiste nu sunt, de asemenea, lipsite de analogii în finalul primului deceniu postcomunist, când modelul avangardist redevine activ în poezia românească, încep să circule numeroase reviste și colecții de poezie samizdat iar o anume obsesie a declinului tuturor valorilor și a degradării lumii, chiar dacă transcrisă în dialecte vehemente, în limbaje ale cotidianului ce vor să creeze turbulențe, oripilând noile gusturi mic-burgheze, pare să comunice cu cifrul de miraje ale declinului din poemele lui.

Desprins din fantasma a „ce ar fi putut fi literatura română" dacă dezastrul totalitar al secolului trecut ar fi ocolit-o (o utopie, în fond, pentru un veac în care Europa a fost adânc stigmatizată, practic, de două totalitarisme atroce), Alexandru Lungu are, propriu-zis, un destin cultural remarcabil tocmai datorită exploatării unor traume majore de sensibilitate și identitate provocate de comunism. Datorită convertirii lor în obsesii creatoare, pe care poemele le tatonează și, în locul exorcizării, izbutesc să le convertească în soluții luminoase, în alternative vizionare. Poemele lui profesează un patetism controlat și mutat, cu subtilitate și eficiență, spre serenitate și spectacolul epifaniei, cum se întâmplă, de pildă, într-un încântător poem din *Ocolul oglindirii: „tăcerea dintâi, între cuvinte străvechi/ sub adierea taine/ într-un crin se arată// bucuria și jalea fără cuvinte//…// la ceasuri de farmece/ miresme se-ntunecă/ crinul mântuit de cuvinte/ în înger mi se preschimbă// tăcerea dintâi/ în straie de rouă cerească/ alte tărâmuri arată"*. Se vede aici un mecanism al reveriei ce deplasează fiorul sfârșitului către fascinația feerică a „tărâmului dintâi", către „timpul înghețat", cum spune Al. Cistelecan, „în care moartea se insinuează ceremonialic".

O întreagă poezie pare să își desfășoare cadrele vizionare, la Alexandru Lungu, pe marea temă, „singura temă cu adevărat importantă", cum spunea Cioran, a morții, părând mereu a se afla în antecamera ei, alterându-și mereu portativul cu un semiton, cu o nuanță ce convertește înfiorarea în extază fascinată. Coerența de viziune a poetului, aparent minată de fragmentaritatea editorială și de întreruperi îndelungate, în fond etape de acumulare de experiențe și potențialități vizionare, ar putea fi descoperită, ținând cont de fondul ce rulează niște constante cumva arhetipale, prin instrumentele psihocriticii. Ca în întregul articol, în care încerc mai degrabă să sugerez câteva perspective de lectură, mă mărginesc la a presupune că ar putea fi cu ușurință identificate, pe urmele lui Charles Mauron, serii de „metafore obsedante", crescute dintr-un mit dominant, personal, al poetului, care iradiază, din inconștient, fiind responsabil de tectonica poemelor lui. E o perspectivă mai mult decât adecvată unei poezii care mizează pe o simbolistică atât de pregnantă și esențializată, permițând, cred, o perspectivă critică spre adâncurile unui univers poetic căruia i-au fost, deocamdată, relevate, mai ales suprafețele și doar intuite subteranele.

Bibliografie critică selectivă

B. Munteano, în "Melanges de linguistique et de litteratures romanes offerts a Mario Roques", 1,1950; I. Negoițescu, *Scriitori moderni*, București, 1966; I. Caraion, în "Viața Românească", nr. 1, 1968; D. Micu, în "Gazeta literară", nr. 15, 1968; I. Oarcașu, în "Tribuna",

BDD-A28190 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-09 11:31:19 UTC)

nr. 23, 1968; Ș. Foarță, în Orizont, nr. 9, 1969; Gh. Grigurcu, în Familia, nr. 6, 1969: Al. Piru, în Ramuri, nr. 9, 1969; N. Manolescu, în ”Contemporanul”, nr. 17, 1970; I. Constantin, în ”România literara”, nr. 49, 1970; D. Cristea, ibidem, nr. 47, 1971; Alex. Ștefănescu, în ”Luceafărul”, nr. 44, 1971; Gh. Grigurcu, *Teritoriu liric*, 1972; I. Caraion, *Duelul cu crinii*, 1972; A. D. Munteanu, *Opera si destinul creatorului*, 1972; D. Flămând, în ”Ateneu”, nr. I, 1972; Ioana Crețulescu, în Viața Românească, nr. 4, 1972; I. Caraion, în Steaua, nr. 8, 1973; P. Poantă, ibidem, nr. 10, 1973; FI. Mihăilescu, în ”Luceafărul”, nr. 39, 1973; H. Statnatu, în ”Cuvîntul românesc”, nr. 12, 1983; Mele, Honolulu, 1984 [nr. omagial coordonat de St. Baciu]; Sanda Stolojan, în ”Lupta” (”The Fight”), nr. 34, 1985; N. Catanoy, în ”Matrix”, Noua Zeelanda, nr. 9, 1985; G. C. Focke, în ”Contrapunct”, Köln, nr. 4, 1985; Șt. Baciu, în ”Presencia literaria”, Bolivia, nr. 12, 1988.

BDD-A28190 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-09 11:31:19 UTC)